

DE VERHUISPLICHT VS. HET RECHT OP FAMILIE- EN GEZINSLEVEN

Een beschouwende scriptie over de inmenging van de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM.

Daniëlle Cromptvoets

DE VERHUISPLICHT VS. HET RECHT OP FAMILIE- EN GEZINSLEVEN

Een beschouwende scriptie over de inmenging van de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM.

Student:	Daniëlle Cromptvoets
Studentnummer:	1043862
Groep:	4E
Onderwijsinstelling:	Zuyd Hogeschool
Opleiding:	Hogere Juridische Opleiding
Profiel:	Algemeen Juridisch Doorstroomprofiel
Datum voltooiing:	Dinsdag 24 maart 2015

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

art.	Artikel
artt.	Artikelen
B & W	Burgemeester en wethouders
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ESH	Europees Sociaal Handvest
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
Gw	Grondwet
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten
IVESCR	Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten
MvT	Memorie van toelichting
nr.	Nummer
p.	Pagina
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1. INLEIDING.....	5
1.1 Inleiding.....	5
1.2 Probleemanalyse	5
1.3 Afbakening	6
1.4 Doelstelling	6
1.5 Probleemstelling.....	7
1.6 Relevantie werkveld	7
1.7 Opbouw.....	7
HOOFDSTUK 2. DE VERHUISPLICHT	9
2.1 Inleiding.....	9
2.2 Wettelijk kader.....	9
2.2.1 Eisen uit art. 18 lid 4 sub e Participatiewet.....	10
2.2.2 Bijkomende eisen	10
2.2.3 Verlaging	11
2.2.4 Art. 18 lid 9 Participatiewet	12
2.3 Waarom een verhuisplicht?	13
2.4 Conclusie	13
HOOFDSTUK 3. HET RECHT OP FAMILIE- EN GEZINSLEVEN.....	15
3.1 Inleiding.....	15
3.2 Een relatief en niet-notstandsfest recht	15
3.3 Recht op familie- en gezinsleven.....	16
3.4 Conclusie	17
HOOFDSTUK 4. DE BEPERKINGSCLAUSULE	18
4.1 Inleiding.....	18
4.2 Een inmenging	18
4.3 Legaliteitstoets	19
4.4 Legitieme doelstelling	19
4.5 Noodzakelijk in democratische samenleving	20
4.5 Conclusie	21

HOOFDSTUK 5. TOETSING	22
5.1 Inleiding.....	22
5.2 Toetsing inmenging	22
5.3 Legaliteitstoets	23
5.4 Toetsing legitieme doelstelling	24
5.5 Toetsing ‘noodzakelijk in democratische samenleving’	25
5.6 Conclusie	26
HOOFDSTUK 6. CONCLUSIE.....	27
6.1 Conclusie deelvragen.....	27
6.2 Algehele conclusie	29
LITERATUURLIJST	30
BIJLAGE I: ONDERZOEKSVERSLAG	33

HOOFDSTUK 1. INLEIDING

1.1 Inleiding

Mevrouw Janssen is een alleenstaande moeder van 45 jaar met een dochtertje van 8 jaar oud. Daarbij is mevrouw Janssen mantelzorgster voor haar moeder. Mevrouw Janssen is werkloos en solliciteert iedere maand tevergeefs naar een baan zodat zij niet meer afhankelijk hoeft te zijn van een bijstandsuitkering. Nu heeft mevrouw Janssen te horen gekregen dat met de ingang van de Participatiewet op 1 januari 2015, ook een verhuisplicht in werking is getreden. Deze verhuisplicht kan een bijstandsgerechtigde worden opgelegd indien de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid heeft om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, aanvaarden of behouden en er elders wel een mogelijkheid is om een arbeidsovereenkomst van tenminste één jaar aan te gaan met een netto beloning die gelijk is aan de bijstandsnorm.

Mevrouw Janssen is bang dat zij de verhuisplicht opgelegd zal krijgen, aangezien zij tot op heden nog geen baan heeft kunnen vinden bij haar in buurt. Zij maakt zich zorgen over haar dochter die naar een andere basisschool zal moeten gaan waardoor zij al haar vriendjes en vriendinnetjes uit het oog zal verliezen. Daarbij zal het voor haar dochtertje lastiger zijn om iedere week haar vader te zien als zij moeten verhuizen. Mevrouw Janssen maakt zich vooral zorgen over haar moeder. Als mevrouw Janssen zal moeten verhuizen, kan zij niet meer voor haar moeder zorgen. Haar moeder zal erg eenzaam worden, aangezien mevrouw Janssen haar enige familielid is. Verder zal dit betekenen dat de moeder van mevrouw Janssen niet meer zelfstandig kan wonen en in een bejaardenhuis zal moeten gaan wonen. Mevrouw Janssen vindt het een akelig idee dat deze verhuisplicht er voor kan zorgen dat zij en haar familie niet op een door hun gewenste manier met elkaar kunnen omgaan en er voor kan zorgen dat haar sociale leven overhoop wordt gehaald. Mevrouw Jansen is bang dat het college van B & W haar bijstandsuitkering zal verlagen als zij de verhuisplicht opgelegd krijgt en hier geen gehoor aan geeft. Nu vraagt mevrouw Janssen zich af of de overheid zich wel op deze wijze mag inmengen in het haar familie- en gezinsleven.¹

1.2 Probleemanalyse

Op 1 januari 2014 is samen met de Participatiewet ook de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e van deze wet in werking getreden. Deze verhuisplicht houdt kortgezegd in dat het college van B & W kan besluiten dat een bijstandsgerechtigde moet verhuizen indien er voor de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid bestaat om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, te aanvaarden of te behouden, indien is gebleken dat de bijstandsgerechtigde elders wel een arbeidsovereenkomst met een duur van tenminste één jaar kan aangaan met een netto beloning die minimaal gelijk is aan de bijstandsuitkering. Als de bijstandsgerechtigde weigert te verhuizen en dus arbeid weigert, zal het college van B & W de bijstandsuitkering verlagen.²

Deze verhuisplicht zal in sommige gevallen niet enkel betrekking hebben op de uitkeringsgerechtigde, maar ook op de eventuele partner en schoolgaande kinderen. Op

¹ Dit is een fictief verhaal dat dient ter inleiding van het onderwerp van deze scriptie en berust derhalve niet op de waarheid.

² Dit is een korte weergave van de verhuisplicht. De verhuisplicht zal in hoofdstuk 2 van deze scriptie nader worden geanalyseerd.

deze manier zal de verhuisplicht zorgen voor ontwrichtende gevolgen in het sociale leven en het familie- en gezinsleven van uitkeringsgerechtigde. Het probleem is dus dat de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet kan zorgen voor een inmenging in het familie- en gezinsleven. Dat dit een probleem is, blijkt bijvoorbeeld uit het amendement van SP Tweede Kamerlid Karabulut. Karabulut stelt dat het een forse inbreuk op het privé- en gezinsleven van een bijstandsgerechtigde zou zijn wanneer de overheid zou kunnen bepalen of iemand zou moeten verhuizen. Dit besluit treft namelijk niet alleen de bijstandsgerechtigde, maar ook de kinderen en een eventuele partner. Karabulut stelde daarom voor om de verhuisplicht in zijn geheel weg te laten uit de Participatiewet.³

Uit het voorgaande blijkt dat de verhuisplicht van de Participatiewet op microniveau een probleem is voor de bijstandsgerechtigde die de verhuisplicht krijgt opgelegd gedurende de periode waarin de verhuisplicht van kracht is. Daarnaast is de verhuisplicht een probleem voor een eventuele partner, schoolgaande kinderen en eventuele (zorgbehoevende) familieleden.

Op mesoniveau kan de verhuisplicht voor problemen zorgen bij de toepassing ervan door het college van B & W. Het college van B & W is namelijk het orgaan dat beslist of een bijstandsgerechtigde de verhuisplicht krijgt opgelegd. Ingevolge art. 18 lid 1 Participatiewet stemt het college van B & W de bijstand en de daaraan verbonden verplichtingen (en dus ook de verhuisplicht) af op de omstandigheden, mogelijkheden van de bijstandsgerechtigde. Het college van B & W moet bij iedere oplegging van de verhuisplicht kijken of het recht op familie- en gezinsleven al dan niet in te ernstige mate wordt geschonden.

Op macroniveau speelt zich niet zo zeer een probleem. Op macroniveau is er met betrekking tot de verhuisplicht enkel te zeggen dat de wetgever ervoor heeft gezorgd dat de verhuisplicht in werking is getreden.

In deze scriptie zal dit probleem worden besproken en wel in een onderzoek over de mate waarin de verhuisplicht van de Participatiewet strijdig is met het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Indien er in bepaalde situaties sprake is van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 2 EVRM, zal worden onderzocht in hoeverre deze inmenging legitiem is.

1.3 Afbakening

Het recht op familie- en gezinsleven is geregeld in art. 8 EVRM, artt. 17 en 23 IVBPR, art. 16 ESH, art. 10 IVESCR, art. 10 UVRM en art. 10 GW. In deze scriptie zal de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet worden getoetst aan art. 8 EVRM. Dit houdt in dat er bijvoorbeeld niet getoetst zal worden aan art. 10 GW, aangezien op grond van art. 120 GW niet getoetst mag worden op de grondwettigheid van wetten en verdragen.

1.4 Doelstelling

Op 24 maart 2015 wordt er een onderzoeksrapport aangeleverd dat inzicht geeft in de mate waarin de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet strijdig met het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM. Het doel van het onderzoeksrapport is ten eerste dat er wordt aangegeven in welke mate de verhuisplicht strijdig met het recht op familie- en

³ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 12, p. 1.*

gezinsleven van art. 8 lid 2 EVRM. Ten tweede wordt onderzocht in welke mate de verhuisplicht een legitieme inmenging zou mogen maken in het recht op familie en gezinsleven op grond van art. 8 lid 2 EVRM.

1.5 Probleemstelling

In deze scriptie zal de volgende probleemstelling worden gehanteerd:

In hoeverre zorgt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM?

Deze probleemstelling zal aan de hand van de volgende deelvragen worden beantwoord:

1. Wat houdt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in? (Hoofdstuk 2)
2. Wat houdt het recht op familie- en gezinsleven in gelet op art. 8 lid 1 EVRM? (Hoofdstuk 3)
3. Op welke wijze mag er een legitieme inmenging worden gemaakt in het recht op familie- en gezinsleven ingevolge art. 8 lid 2 EVRM? (Hoofdstuk 4)
4. Zou er sprake kunnen zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM gelet op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet? Zo ja, mag de verhuisplicht een legitieme inmenging maken in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM op grond van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM? (Hoofdstuk 5)

1.6 Relevantie werkveld

Het onderzoek dat in deze scriptie wordt gedaan is relevant voor het werkveld. Ten eerste is het onderzoek relevant voor het college van B & W. In het onderzoek wordt namelijk duidelijk in welke mate de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet zorgt voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM. Aangezien het college van B & W het bevoegde orgaan is om een verhuisplicht op te leggen, kan het college van B & W rekening houden met de in dit onderzoek omschreven bevindingen wanneer het college van B & W een verhuisplicht oplegt.

In de tweede plaats kan dit onderzoek relevant zijn voor advocaten die bijstandsgerechtigden bijstaan na aanleiding van een opgelegde verhuisplicht die eventueel in strijd kan zijn met het recht op familie- en gezinsleven. Aan de hand van dit onderzoek kunnen deze advocaten inspiratie voor hun verdediging ontleenen aan deze scriptie.

1.7 Opbouw

Deze scriptie is als volgt opgebouwd: Allereerst zal in hoofdstuk 2 worden uitgelegd wat de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet inhoudt. In dit hoofdstuk zal het wettelijk kader worden geschetst en zal worden onderzocht waarom de wetgever er voor heeft gekozen om de verhuisplicht op te nemen in de Participatiewet.

In hoofdstuk 3 wordt onderzocht wat het recht op familie- en gezinsleven inhoudt op grond van art. 8 lid 1 EVRM.

In hoofdstuk 4 wordt onderzocht wat de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM inhoud. In dit hoofdstuk worden de vier vereisten van art. 8 lid 2 EVRM uiteengezet.

In hoofdstuk 5 zal de in hoofdstuk 2 tot en met 4 opgedane kennis worden gecombineerd door te onderzoeken in hoeverre de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in strijd is met het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Daarnaast wordt onderzocht in welke mate deze inmenging legitiem is op grond van art. 8 lid 2 EVRM.

In het laatste hoofdstuk van deze scriptie – hoofdstuk 6 – wordt een conclusie gegeven met betrekking tot de voorgaande hoofdstukken, waardoor er antwoordt wordt gegeven op de hoofdvraag.

HOOFDSTUK 2. DE VERHUISPLICHT

2.1 Inleiding

Met de inwerkingtreding Participatiewet, zijn ook de geüniformeerde arbeidsverplichtingen van art. 18 lid 4 van deze wet in werking getreden. De verhuisplicht is één van de geüniformeerde arbeidsverplichtingen van art. 18 lid 4 Participatiewet. De verhuisplicht is in sub e van dit wetsartikel geregeld en luidt als volgt:

‘Het college verlaagt in ieder geval de bijstand overeenkomstig het vijfde, zesde, zevende of achtste lid ter zake van het niet nakomen door de belanghebbende van de volgende verplichtingen:

[...]

bereid zijn om te verhuizen, indien het college is gebleken dat er geen andere mogelijkheid is voor het naar vermogen verkrijgen, het aanvaarden of het behouden van algemeen geaccepteerde arbeid, en de belanghebbende een arbeidsovereenkomst met een duur van tenminste een jaar en een netto beloning die tenminste gelijk is aan de voor de belanghebbende geldende bijstandsnorm, kan aangaan.⁴

In dit hoofdstuk zal de volgende deelvraag worden beantwoord:

‘Wat houdt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in?’

Deze deelvraag zal beantwoord worden door in paragraaf 2 het wettelijk kader van de verhuisplicht uit een te zetten, waarna in paragraaf 3 uitgelegd zal worden waarom de wetgever ervoor heeft gekozen om een verhuisplicht op te nemen in de Participatiewet. In paragraaf 4 zal een conclusie worden gegeven.

2.2 Wettelijk kader

Uit sub e van het vierde lid van art. 18 Participatiewet blijkt dat het college van B & W de bijstand verlaagt indien de bijstandsgerechtigde niet bereid is om te verhuizen in het geval het college van B & W de bijstandsgerechtigde deze verplichting heeft opgelegd. Deze verlaging van de bijstand geschiedt overeenkomstig art. 18 lid 5 of lid 6 of lid 7 of lid 8 Participatiewet. Deze verlagingen zullen in subparagraaf 2.2.1 worden besproken.

De verplichting om te verhuizen kan echter niet zo maar worden opgelegd. Er zijn enkele eisen waaraan het college van B & W de verhuisplicht aan moet toetsen voordat een bijstandsgerechtigde deze verplichting opgelegd kan krijgen. Deze eisen blijken ten eerste uit de tekst van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet. Tevens vloeien er eisen voort uit art. 18 lid 9 Participatiewet. Dit lid bepaalt dat het college van B & W afziet van het opleggen van een maatregel (met betrekking tot de verhuisplicht, de maatregel om de bijstand te verlagen indien niet wordt voldaan aan de verhuisplicht), indien verwijtbaarheid ontbreekt bij de

⁴ Art. 18 lid 4 sub e Participatiewet.

bijstandsgerechtigde.⁵ Gelet op de eisen uit art. 18 lid 4 sub e en art. 18 lid 9 Participatiewet, zijn er enkele andere omstandigheden waarmee het college van B & W rekening dient te houden. Deze eisen zullen in de paragrafen 2.2.2 tot en met 2.2.4 worden uitgelegd.

2.2.1 Eisen uit art. 18 lid 4 sub e Participatiewet

Uit de tekst van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet blijkt dat er voor de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid meer is om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, te aanvaarden of behouden voordat deze de verhuisplicht opgelegd kan krijgen. Daarnaast moet de bijstandsgerechtigde elders een arbeidsovereenkomst met een duur van minimaal één jaar kunnen aangaan waar een netto beloning aan verbonden is die minimaal gelijk is aan de voor de bijstandsgerechtigde bijstandsnorm.

Zoals hiervoor benoemd, moet het college van B & W zijn gebleken dat er voor de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid bestaat om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, te aanvaarden of te behouden. Dit houdt in dat de mogelijkheden van de lokale en regionale arbeidsmarkten volledig onderzocht zijn. Hiermee wordt bedoeld dat art. 18 lid 4 sub d Participatiewet geen mogelijkheid biedt.⁶

Sub d van het vierde lid van art. 18 Participatiewet stelt dat de bijstandsgerechtigde bereidt dient te zijn om te reizen over een afstand met maximaal drie uur per dag als een totale reisduur, als blijkt dat dit noodzakelijk is voor het naar vermogen verkrijgen, het aanvaarden of behouden van algemeen geaccepteerde arbeid.

Aangezien de verhuisplicht pas kan worden opgelegd indien niet kan worden voldaan aan art. 18 lid 4 sub d van de Participatieplicht, is de verhuisplicht een 'ultimum remedium'.⁷

Verder blijkt uit art. 18 lid 4 sub e Participatiewet dat de bijstandsgerechtigde op een andere (woon)plaats een arbeidsovereenkomst met een duur van tenminste één jaar moet kunnen krijgen.

Daarbij met er een netto beloning tegen over staan die minimaal gelijk is aan de voor de bijstandsgerechtigde geldende bijstandsnorm.

2.2.2 Bijkomende eisen

Naast de toepassing van de basale voorwaarden van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet, is het van belang om per geval te letten op de specifieke omstandigheden. Aangezien verhuizen een ingrijpende gebeurtenis kan zijn in het persoonlijk- en sociaal leven, heeft het college van B & W een nadrukkelijke afwegingsruimte bij de toepassing van de verhuisplicht. Hierbij spelen de individuele omstandigheden een grote rol.

⁵ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 7.

⁶ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 7.

⁷ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 7.

Gelet op het rekening houden met de omstandigheden van het geval, zal het college van B & W bij het opleggen van de verhuisplicht (en eventueel verlaging van de bijstandsuitkering als gevolg van niet naleving van de verhuisplicht) onder andere rekening moeten houden met:

- de duur van de werkloosheid;
- mogelijke (ontwrichtende) gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin;⁸
- de tijdelijkheid van de arbeid, evenals de kansen om aansluitend een vaste aanstelling of andere arbeid te krijgen;
- de aard van de arbeid.⁹

2.2.3 Verlaging

Zodra een uitkeringsgerechtigde een verhuisplicht opgelegd heeft gekregen van het college van B & W en hier geen uitvoering aan geeft, blijkt uit van art. 18 lid 4 Participatiewet, dat de bijstand van de bijstandsgerechtigde wordt verlaagd. De wetgever heeft ervoor gezorgd dat het college van B & W hier geen discretionaire bevoegdheid heeft, aangezien de wetgever van mening is dat het niet nakomen van deze verplichting van dien aard is dat daar 'direct krachtdadig en uniform optreden' van het college van B & W wenselijk is. Het gaat volgens de wetgever, bij schending van elk der verplichtingen van art. 18 lid 4 Participatiewet, om zeer ernstige schending van een aan het recht op bijstand verbonden verplichting.¹⁰

De wetgever heeft ervoor gekozen om de discretionaire bevoegdheid weg te laten, om ervoor te zorgen dat de handhaving te verbeteren met betrekking tot de naleving van de aan het recht op bijstand verbonden verplichtingen. Hiervoor zijn er geüniformeerde verplichtingen geformuleerd met bijbehorende maatregelen, waarvan de verhuisplicht er één is. De bijbehorende maatregel van de verhuisplicht is dus dat de bijstand wordt verlaagd.¹¹ Gelet op de tekst van art. 18 lid 4 sub e geschiedt deze verlaging in overeenstemming met art. 18 lid 5 of lid 6 of lid 7 of lid 8 Participatiewet.

Indien de verlaging van de bijstand geschiedt in overeenstemming met art. 18 lid 5 Participatiewet, verlaagt het college van B & W de bijstandsuitkering met honderd procent voor de periode van minimaal één maand en ten hoogste drie maanden. Deze periode dient door het college van B & W vast te worden gesteld in een verordening. Dit is een verordening gebaseerd op art. 8 lid 1 sub a Participatiewet. Deze verordening kan daarnaast bepalen dat het bedrag van de verlaging wordt verrekend over de maand van oplegging van de maatregel en ten hoogste de twee daarop volgende maanden. Hierbij wordt over de eerste maand tenminste één derde van het bedrag van de bijstandsverlaging verrekend.¹²

Geschiedt de bijstandsverlaging in overeenstemming met art. 18 lid 6 Participatiewet, dan betekent dit dat de bijstandsgerechtigde de verplichting om te verhuizen niet is nagekomen binnen twaalf maanden nadat toepassing van art. 18 lid 5 Participatiewet plaats heeft plaatsgevonden. In dit geval verlaagt het college van B & W de bijstandsuitkering met honderd procent voor een periode die in ieder geval langer is dan de op grond van art. 18 lid 5 Participatiewet vastgestelde periode van verlaging, maar ten hoogste drie maanden. Deze

⁸ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 7.

⁹ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 8.

¹⁰ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 56.

¹¹ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 46.

¹² Art. 18 lid 5 Participatiewet.

periode dient eveneens vastgesteld te zijn in een verordening, zoals bedoeld in art. 8 lid 1 sub a Participatiewet.¹³

Als het college van B & W de bijstand verlaagt overeenkomstig art. 18 lid 7 Participatiewet, betekent dit dat de bijstandsgerechtigde de verhuisplicht niet is nagekomen binnen twaalf maanden nadat toepassing van art. 18 lid 6 Participatiewet heeft gevonden. In dat geval verlaagt het college van B & W de bijstand met honderd procent voor een periode van drie maanden.¹⁴

Op het moment dat het college van B & W de bijstand verlaagt overeenkomstig art. 18 lid 8 Participatiewet, zijn er twaalf maanden verstreken nadat art. 18 lid 7 Participatiewet toepassing heeft gevonden. In dat geval verlaagt het college van B & W telkens de bijstand met honderd procent voor een periode van drie maanden.¹⁵

Gelet op art. 18 lid 10 Participatiewet, is er een herziening van de verlaging van de bijstand op grond van het vijfde, zesde, zevende of achtste lid van art. 18 Participatiewet mogelijk. Deze herziening is mogelijk op verzoek van de bijstandsgerechtigde. Daarbij moet het college van B & W ondubbelzinnig uit de houding en gedragingen van de bijstandsgerechtigden zijn gebleken dat deze de verplichting nakomt.¹⁶

Verder dient het college van B & W het opleggen van de maatregel af te stemmen op de omstandigheden van de bijstandsgerechtigden en diens mogelijkheden om middelen te verwerven. Gelet op art. 18 lid 9 Participatiewet dient het college van B & W dit te doen indien dit naar zijn oordeel, gelet op bijzondere omstandigheden, dringende redenen noodzakelijk is.¹⁷

2.2.4 Art. 18 lid 9 Participatiewet

Gelet op art. 18 lid 9 Participatiewet dient het college van B & W af te zien van het opleggen van een maatregel, indien elke vorm van verwijtbaarheid ontbreekt bij de bijstandsgerechtigde. Met maatregel wordt bedoeld het besluit van het college van B & W om de bijstand te verlagen indien de bijstandsgerechtigde niet bereid is om te verhuizen voor een andere baan. Het college van B & W dient te beoordelen of het niet nakomen van de opgelegde tegenprestatie (de verhuisplicht) verwijtbaar is. Indien elke vorm van verwijtbaarheid ontbreekt, kan het college van B & W geen maatregel opleggen.¹⁸

De verwijtbaarheid geldt in twee gevallen. Ten eerste geldt de verwijtbaarheid bij het niet nakomen van de verplichting. Daarnaast geldt de verwijtbaarheid bij het niet aantonen dat aan de verplichting is voldaan.¹⁹ Verwijtbaarheid met betrekking tot het niet aantonen van het voldoen aan de verplichting, zal in het geval van de verhuisplicht niet van toepassing zijn.

¹³ Art. 18 lid 6 Participatiewet.

¹⁴ Art. 18 lid 7 Participatiewet.

¹⁵ Art. 18 lid 8 Participatiewet.

¹⁶ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 46 (MvT).*

¹⁷ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 57 (MvT).*

¹⁸ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 51 (MvT).*

¹⁹ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 37 (MvT).*

2.3 Waarom een verhuisplicht?

Wat het doel en de achterliggende gedachte zijn van de verhuisplicht wordt in de memorie van toelichting benoemd onder de noemer van diverse (arbeids)verplichtingen.

Met de diverse (arbeids)verplichtingen, waaronder ook de verhuisplicht, wilt de wetgever ervoor zorgen dan zoveel mogelijk mensen economisch en financieel onafhankelijk worden. De wetgever acht het noodzakelijk voor de betaalbaarheid van de sociale voorzieningen in Nederland dat zo veel mogelijk mensen die nu een uitkering genieten aan het werk gaan.²⁰

Daarnaast dienen de diverse (arbeids)verplichtingen ervoor dat zoveel mogelijk mensen mee kunnen doen in de Nederlandse samenleving. Zo veel mogelijk burgers moeten participeren in de samenleving. De wetgever stelt dat mee doen belangrijk is.²¹

Voor burgers die een bijstandsuitkering ontvangen en kunnen werken, is werk geen keuze maar een verplichting. 'Het recht op uitkering kan niet zonder die verplichting, die verplichting kan niet zonder naleving door de bijstandsgerechtigden en de naleving kan niet zonder handhaving door de uitvoerders'²², aldus de wetgever. De wetgever acht deze verplichtingen (waaronder de verhuisplicht), de naleving en de handhaving hiervan noodzakelijk voor de houdbaarheid en voor het behoud van de solidariteit van de burgers die voor het socialezekerheidsstelsel betalen.²³

Aan de hand van de diverse (arbeids)verplichtingen streeft de wetgever drie doelen na. Het eerste doel omvat het bevorderen van de uitstroom uit de uitkering. Het tweede doel omvat het tegengaan van onnodig gebruik van een uitkering. Het derde doel omvat het opheffen van situaties die in strijd zijn met het recht op een uitkering en ervoor zorgen dat deze situaties in overeenstemming worden gebracht met de geldende norm.²⁴

Daarbij acht de wetgever dat de verplichtingen van art. 18 lid 4 Participatiewet, verplichtingen die in redelijkheid van de bijstandsgerechtigde gevraagd kunnen worden en die gericht zijn op de uitstroom uit de bijstand.²⁵

2.4 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de in het vierde lid onder sub e van art. 18 Participatiewet geregelde verhuisplicht een ultimum remedium is. Een bijstandsgerechtigde kan de verhuisplicht enkel opgelegd krijgen indien art. 18 lid 4 sub d Participatiewet geen mogelijkheid biedt. Bij het opleggen van een verhuisplicht moet het college van B & W aan een aantal eisen toetsen. Deze eisen blijken ten eerste uit de tekst van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet. De bijstandsgerechtigde moet geen andere mogelijkheid meer hebben om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, te aanvaarden of behouden. Verder dient het te gaan om een arbeidsovereenkomst met een duur van minimaal één jaar. Daarnaast moet de netto beloning die vasthangt aan de arbeidsovereenkomst minimaal gelijk zijn aan de

²⁰ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 27 (MvT).*

²¹ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 27 (MvT).*

²² *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 31 (MvT).*

²³ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 31 (MvT).*

²⁴ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 32 (MvT).*

²⁵ *Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 36 (MvT).*

voor de bijstandsgerechtigde bijstandsnorm. Hierbij moet het college van B & W ook rekening houden met de duur van de werkloosheid, mogelijke (ontwrichtende) gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin, de tijdelijkheid van de arbeid, evenals de kansen om aansluitend een vaste aanstelling of andere arbeid te krijgen en de aard van de arbeid.

Verder dient het college van B & W eerst verwijtbaarheid aan de kant van de bijstandsgerechtigde vast te stellen, alvorens over te gaan op verlaging van de uitkering.

Indien een bijstandsgerechtigde de verhuisplicht heeft opgelegd gekregen en hier geen gevolg aan geeft, kan het college van B & W de uitkering van deze bijstandsgerechtigde verlagen. Deze verlaging geschiedt overeenkomstig art. 18 lid 5 of lid 6 of lid 7 of lid 7 Participatiewet.

De wetgever heeft ervoor gekozen om een verhuisplicht op te nemen in de Participatiewet met de gedachte dat zoveel mogelijk burgers moeten participeren in de samenleving. Daarnaast moet onder andere de verhuisplicht uitstroom uit de uitkering bevorderen en onnodig gebruik van een uitkering tegengaan. Tevens is het voor de betaalbaarheid van de sociale voorzieningen in Nederland van belang dat zoveel mogelijk mensen economisch en financieel afhankelijk worden.

HOOFDSTUK 3. HET RECHT OP FAMILIE- EN GEZINSLEVEN

3.1 Inleiding

Het recht op familie- en gezinsleven is in het EVRM in het eerste lid van art. 8 geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

‘Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.’

Zoals uit de tekst van dit wetsartikel blijkt, waarborgt het eerste lid van art. 8 EVRM vier rechten, namelijk het recht op respect voor het privéleven, het recht op respect voor het gezinsleven, het recht op respect voor de woning en het recht op respect voor correspondentie. Het recht op respect voor het privéleven kan worden gezien als het hoofdrecht en het recht op respect voor het familie- en gezinsleven, het recht op respect van de woning en het recht op respect voor correspondentie kunnen gezien worden als deelrechten van het recht op respect voor het privéleven.²⁶

In dit hoofdstuk zal het ‘deelrecht’ het recht op respect voor het familie- en gezinsleven worden besproken, waarmee in dit hoofdstuk de volgende deelvraag zal worden beantwoord:

Wat houdt het recht op familie- en gezinsleven in gelet op art. 8 lid 1 EVRM?

In dat kader zal in paragraaf 2 van dit hoofdstuk worden uitgelegd dat het recht op familie- en gezinsleven een relatief en niet-notstandsfest recht is. In paragraaf 3 wordt aandacht besteed aan de uitleg van het recht op familie- en gezinsleven aan de hand van art. 8 lid 1 EVRM. Aangezien het recht op familie- en gezinsleven een omvangrijk begrip is, zal enkel hetgeen worden besproken dat relevant is voor de beantwoording van de centrale vraag. In paragraaf 4 zal een conclusie worden weergegeven.

3.2 Een relatief en niet-notstandsfest recht

Het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM is een relatief en niet-notstandsfest recht.²⁷

Uit art. 15 EVRM blijkt dat een niet-notstandsfest recht door de Verdragsstaten tijdelijk of voorlopig kan worden opgeschort in tijden van oorlog of tijdens een algemene noodsituatie die het bestaan van het volk bedreigt. Dit kan echter alleen voor zover de ernst van de situatie deze maatregelen strikt vereist zijn en onder de voorwaarde dat deze maatregelen niet in strijd zijn met andere verplichtingen die voortvloeien uit het internationale recht. De

²⁶ E. Brems & S. Ouald-Chaib & S. Smet & A. Timmer, *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Rechtspraak & Commentaar*, Den Haag: SDU uitgevers 2012, p. 3.8 – 1.

²⁷ J. Vande Lanotte & Y. Haecq, *Handboek EVRM. Deel 1, algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005, p. 94.

Verdragsstaten hebben hierbij een ruime appreciatiemarge bij het bepalen of er sprake is van een noodtoestand en bij het vaststellen van de maatregelen die vereist zijn om de noodtoestand tegenstand te bieden.²⁸ Gelet op het feit dat het recht op het familie- en gezinsleven een niet-notstandsrecht is, is het recht op familie- en gezinsleven een recht waar van af kan worden geweken.

Daarnaast is het recht op privacy een relatief recht. Dit betekent dat dit recht onderworpen kan worden aan inmengingen of beperkingen en dat dus van dit recht kan worden afgeweken indien er een afweging moet worden gemaakt tussen twee te beschermen rechten en belangen. Het gevolg hiervan is dat er situaties zijn waarin het recht van privacy niet gewaarborgd kan worden omdat er een ander belang of recht beschermd dient te worden.²⁹ In het algemeen zijn rechten niet absoluut, in die zin dat overheid deze rechten altijd zou moeten respecteren en beschermen.

Uit het voorgaande blijkt dat het recht op familie- en gezinsleven een recht is waar van af kan worden geweken en dat dit recht kan worden onderworpen aan inmengingen of beperkingen. Deze mogelijkheid zal in hoofdstuk 4 van deze scriptie worden besproken.

3.3 Recht op familie- en gezinsleven

Het recht op bescherming van het familie- en gezinsleven is een specificering van het recht op bescherming van het privéleven. Het recht op bescherming van het privéleven heeft namelijk als kern dat een individu de vrijheid krijgt om menselijke contacten en sociale banden op te bouwen en te behouden. Het recht op bescherming van het familie- en gezinsleven verplicht de overheid om zich van inmengingen in het familie- en gezinsleven te onthouden.³⁰

Onder het familie- en gezinsleven wordt onder andere opgevat het gezin dat voortvloeit uit een huwelijk³¹, maar ook potentiële en geplande familie- en gezinsverbanden³² alsmede banden die meer sociaal dan biologisch van aard zijn^{33, 34}. Dit houdt anders gezegd in dat het recht op familie- en gezinsleven betrekking heeft op relaties met betrekking tot familie en gezin van sociale, morele en culturele aard, alsook op materiële belangen in relaties met betrekking tot familie en gezin.³⁵

²⁸ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005, p. 91.

²⁹ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005, p. 92.

³⁰ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004, p. 738.

³¹ EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82 (*Johnston/Ierland*); EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).

³² EHRM 26 mei 1994, nr. 16969/90 (*Keegan/Ierland*); EHRM 10 januari 2008, nr. 35991/04 (*Kearns/Frankrijk*).

³³ EHRM 22 april 1997, nr. 21830/93 (*X, Y en Z/Verenigd Koninkrijk*).

³⁴ D.J. Harris & M. O'Boyle & E.P. Bates & C.M. Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford: Oxford University Press 2009, p. 372.

³⁵ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004, p. 739.

Er zijn een groot aantal rechtsgebieden aan te wijzen die effect kunnen hebben op het familie- en gezinsleven van mensen.³⁶ Gelet op het Marckx/België arrest³⁷ is voor de toetsing aan het familie- en gezinsleven elke bepaling vatbaar die invloed kan uitoefenen op de 'normale ontplooiing' van het familie- en gezinsleven.³⁸ Uit het Marckx/België arrest blijkt eveneens dat de overheid positieve maatregelen dient te nemen om ervoor te zorgen dat het recht op familie- en gezinsleven gewaarborgd wordt.³⁹ Het Marckx/België arrest heeft gezorgd voor een verruiming van de reikwijdte van het recht op familie- en gezinsleven.⁴⁰

3.4 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM een relatief en niet-notstandsfest recht is. Dat het recht op familie- en gezinsleven een niet-notstandsfest recht is, betekent dat dit een recht is waar van af kan worden geweken. Daarnaast zijn er situaties denkbaar waarin het recht op familie- en gezinsleven niet gewaarborgd kan worden, omdat een ander belang of recht beschermd dient te worden, aangezien het recht op familie- en gezinsleven een relatief recht is.

Verder kan geconcludeerd worden dat het begrip 'recht op familie- en gezinsleven' een breed begrip is waar alle relaties op betrekking hebben van familie en gezin, alsook materiële belang in relaties met betrekking tot familie en gezin onder vallen.

³⁶ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004, p. 740.

³⁷ EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).

³⁸ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004, p. 740.

³⁹ EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).

⁴⁰ T.H. Bellekom & A.W. Heringa & J. van der Velde & L.F.M. Verhey, *Compendium. Staatsrecht*, Deventer: Kluwer 2007, p. 400.

HOOFDSTUK 4. DE BEPERKINGSCLAUSULE

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is besproken dat het recht op familie- en gezinsleven geen absoluut recht maar een relatief recht is, en wel een relatief recht met een algemene beperkingsclausule. De algemene beperkingsclausule van het recht op familie- en gezinsleven bevat enkele voorwaarden en vereisten voor inmenging met in dit recht.⁴¹

De beperkingsclausule van het recht op familie- en gezinsleven is in het EVRM neergelegd in art. 8 lid 2 en luidt als volgt:

‘Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.’

In dit hoofdstuk zal de volgende deelvraag worden beantwoord:

‘Op welke wijze mag er een legitieme inmenging worden gemaakt in het recht op familie- en gezinsleven ingevolge art. 8 lid 2 EVRM?’

Deze deelvraag zal beantwoord worden door de vereisten van art. 8 lid 2 EVRM uit te leggen. In paragraaf 2 zal worden besproken dat er sprake moet zijn van een inmenging in het omschreven recht. In paragraaf 3 zal de legaliteitstoets worden uitgelegd. In paragraaf 4 zal worden uitgelegd dat het betekent dat er een legitieme doelstelling moet zijn en paragraaf 5 zal de noodzakelijkheid in een democratische samenleving bespreken. Paragraaf 6 zal een conclusie geven.

4.2 Een inmenging

Om te toetsen of er sprake is van een legitieme inmenging in het in art. 8 lid 1 EVRM omschreven recht, moet er ten eerste sprake zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Dit blijkt uit het volgende gedeelte van art. 8 lid 2 EVRM: ‘Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan...’⁴² Het begrip ‘inmenging’ dient eng te worden geïnterpreteerd. Dit houdt in dat van een inmenging sprake is op het moment dat de overheid concreet ingrijpt in het recht op familie- en gezinsleven.⁴³

⁴¹ E. Brems & S. Ouald-Chaib & S. Smet & A. Timmer, *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Rechtspraak & Commentaar*, Den Haag: SDU uitgevers 2012, p. 2.4 – 6.

⁴² J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005, p. 124.

⁴³ J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004, p. 713.

4.3 Legaliteitstoets

Zodra blijkt dat er sprake is van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven, dient er aan de tweede voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM getoetst te worden. Deze tweede voorwaarde houdt in dat de inmenging voorzien is bij de wet.

Wat onder het begrip 'wet' dient te worden verstaan kan aan de ene kant ruim worden geïnterpreteerd. Aan de andere kant is dit begrip echter begrensd. Het EHRM heeft namelijk een drietal eisen gesteld waar de 'wet' aan moet voldoen. Ten eerste moet de maatregel die voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt in de nationale wet staan. Daarnaast moet de inmenging toegankelijk en voorzienbaar zijn voor de burger en de derde eis houdt in dat het toepasselijke nationale recht voldoende nauwkeurig moet worden geformuleerd, zodat de betrokkenen inzien wat de gevolgen van een bepaalde handeling kunnen zijn.⁴⁴

Dat de maatregel in de nationale wet moet staan, betekent niet dat onder dit begrip alleen de wet in formele zin valt. In het kader van het EVRM wordt hiermee ook alle wetgeving in materiële zin bedoeld. Daarnaast kan er ook ongeschreven recht en een bevoegd gegeven bevel onder vallen.⁴⁵

Verder heeft het EHRM uitgelegd dat een inmenging toegankelijk en voorzienbaar moet zijn voor de burger. Met het vereist dat de inmenging toegankelijk en voorzienbaar dient te zijn voor de burger, bedoelt het EHRM dat de burger de mogelijkheid moet hebben om zich een adequaat beeld te vormen over de juridische regels die toepasselijk zijn in een gegeven geval.⁴⁶ Dit hangt telkens af van de specifieke situatie, maar dit zal in de meeste gevallen neerkomen op een manier van publicatie of communicatie.

De nationale wet die voor de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt, moet daarnaast ook nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd zijn. Het is voor betrokkenen belangrijk dat de wet nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd is, aangezien zij op deze manier in staat worden gesteld om te voorzien wat de gevolgen kunnen zijn van deze inmenging. In welke gevallen een wet als nauwkeurig en voldoende precies gekwalificeerd kan worden, hangt af van de omstandigheden van het geval.⁴⁷

4.4 Legitieme doelstelling

Zodra is vastgesteld dat de inmenging bij wet is voorzien, dient de derde voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM te worden getoetst. De derde voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM houdt in dat de inmenging een geoorloofd doel moet dienen. In art. 8 lid 2 EVRM worden deze doelen limitatief opgesomd. De doelen die in art. 8 lid 2 EVRM worden opgesomd, worden ruim uitgelegd door het EHRM.⁴⁸

⁴⁴ N. Jayawickrama, *The judicial application of human rights law. National, regional and international jurisprudence*, Cambridge: Cambridge University Press 2002, p. 190.

⁴⁵ A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 123.

⁴⁶ EHRM 26 april 1979, nr. 13166/87 (*Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*); EHRM 17 februari 2004, nr. 39748/98 (*Maestri/Italië*).

⁴⁷ K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 197.

⁴⁸ A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 126.

Deze legitieme doelstellingen die ten grondslag liggen aan de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zijn:

- de veiligheid van het land;
- de openbare veiligheid;
- het economische welzijn van het land;
- de openbare orde;
- het voorkomen van strafbare feiten;
- de bescherming van de gezondheid;
- bescherming van de goede zeden;
- de bescherming van rechten en vrijheden van anderen.⁴⁹

4.5 Noodzakelijk in democratische samenleving

De laatste voorwaarde uit art. 8 lid 2 EVRM kan gezien worden als de belangrijkste voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM en houdt in dat de inmenging noodzakelijk is in een democratische samenleving. Deze voorwaarde krijgt meestal de meeste aandacht en is een hindernis voor de beperking op het recht op familie- en gezinsleven. Het proportionaliteitsbeginsel en de beoordelingsvrijheid van een verdragsstaat zijn hierbij van belang.⁵⁰

Aan de hand van jurisprudentie van het EHRM is duidelijk geworden wat precies met 'noodzakelijk' wordt bedoeld. Dat een inmenging noodzakelijk is, houdt niet in dat de inmenging onmisbaar is of absoluut noodzakelijk.⁵¹ Daarbij heeft het EHRM aan de hand van de arresten *Silver* en *Botta* de voorwaarde van de noodzakelijkheid uitgewerkt aan de hand van vier aandachtspunten.⁵²

Het eerste aandachtspunt is dat de noodzakelijkheid van de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven restrictief moet worden geïnterpreteerd. Dit aandachtspunt kan worden gezien als een inleidend begrip dat uitgewerkt wordt in de andere drie aandachtspunten.

Het tweede aandachtspunt is dat taalkundig gezien de eis van noodzakelijkheid meer begrippen omvat als wenselijk, redelijk of aanvaardbaar, maar aan de andere kan ook weer minder dan woorden als onmisbaar of absoluut noodzakelijk.

Het derde aandachtspunt is dat er een dringende sociale behoefte moet bestaan bij de inmenging. Dit moet proportioneel zijn aan het nagestreefde doel.

Het vierde aandachtspunt houdt in dat de Verdragsstaten een beoordelingsmarge hebben bij de noodzakelijkheidstoets. Deze beoordelingsmarge is echter niet onbeperkt. Ten eerste moet er bij deze beoordeling gezocht zijn naar een juiste balans (*fair balance*) tussen de algemene belangen van de gemeenschap en de belangen van een individu.⁵³ Ten tweede

⁴⁹ J van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005, p. 135.

⁵⁰ K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 199.

⁵¹ EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*).

⁵² EHRM 25 maart 1983, nr. 5947/72 (*Silver/Verenigd Koninkrijk*); EHRM 24 februari 1998, nr. 21439/93 (*Botta/Italië*).

⁵³ A.E. Hartevelt & J. Hielkema & B.F. Keulen & H.G.M. Krabbe, *Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2004, p. 177.

geldt er een kwalitatief vereiste namelijk dat de beperkende maatregel waarborgen bevat tegen willekeur en misbruik.⁵⁴

4.5 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat een legitieme inmenging mogelijk is op het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM, op grond van de in art. 8 lid 2 EVRM neergelegde beperkingsclausule. Aan deze beperkingsclausule zijn vier voorwaarden verbonden.

De eerste voorwaarde is dat er sprake dient te zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven.

De tweede voorwaarde houdt in dat de inmenging voorzien is bij de wet. In het kader van het EHRM wordt met het begrip 'wet', de wet in materiële zin bedoeld. Daarnaast dient de wet toegankelijk en voorzien te zijn voor de burger en dient de wet nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd te zijn.

De derde voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM houdt in dat de inmenging een geoorloofd doel moet dienen. Deze doelen staan opgesomd in art. 8 lid 2 EVRM.

De laatste voorwaarde van de beperkingsclausule houdt in dat de inmenging noodzakelijk is voor de democratische samenleving. Dit houdt niet direct in dat de inmenging onmisbaar of absoluut noodzakelijk is. Daarbij heeft het EHRM een viertal aandachtspunten geformuleerd in de arresten *Silver*⁵⁵ en *Botta*⁵⁶.

⁵⁴ EHRM 26 september 1995, nr. 17851/91 (*Vogt /Duitsland*).

⁵⁵ EHRM 25 maart 1983, nr. 5947/72 (*Silver/Verenigd Koninkrijk*).

⁵⁶ EHRM 24 februari 1998, nr. 21439/93 (*Botta/Italië*).

HOOFDSTUK 5. TOETSING

5.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 is uiteengezet wat de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet inhoud. In hoofdstuk 3 is het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM besproken en in hoofdstuk 4 is de mogelijkheid besproken om een legitieme inmenging te maken in het recht familie- en gezinsleven.

In dit vijfde hoofdstuk van deze scriptie zal de besproken theorie aan elkaar getoetst worden. Dit betekent dat in dit hoofdstuk de volgende deelvraag zal worden beantwoord:

Zou er sprake kunnen zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM gelet op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet? Zo ja, mag de verhuisplicht een legitieme inmenging maken in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM op grond van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM?

In paragraaf 5.2 wordt onderzocht of de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet zorgt voor een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. In paragraaf 5.3 zal de legaliteitstoets worden toegepast op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet. In paragraaf 5.4 zal worden onderzocht of de inmenging een legitiem doel dient. In paragraaf 5.5 zal worden onderzocht of de verhuisplicht noodzakelijk is in een democratische samenleving. In paragraaf 5.6 zal een conclusie van dit hoofdstuk worden weergegeven.

5.2 Toetsing inmenging

Als eerste zal worden getoetst of er in beginsel sprake zal zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM door de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet. Zoals blijkt uit hetgeen besproken in paragraaf 4.2 van deze scriptie, dient het begrip 'inmenging' eng te worden geïnterpreteerd, zodat er sprake is van een inmenging zodra de overheid concreet ingrijpt in het recht op familie- en gezinsleven.

Aangezien het EHRM heeft bepaald dat onder het familie- en gezinsleven niet enkel het huwelijk⁵⁷ valt, maar ook potentiële en geplande familie- en gezinsverbanden⁵⁸, als ook banden die meer sociaal dan biologisch van aard zijn⁵⁹, zullen er vele gevallen zijn waarin de verhuisplicht van de Participatiewet zorgt voor een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM. Er zijn bijvoorbeeld een hoop mensen mantelzorger. Daarnaast hebben veel mensen een aantal vrienden in de buurt wonen waarvan zij gescheiden zou worden als zij moeten verhuizen, etc. Verder is in het Marcks/België arrest bepaald dat voor de toetsing aan het recht op familie- en gezinsleven elke bepaling vatbaar is die invloed kan uitoefenen op de normale ontplooiing van het familie- en gezinsleven. Het is daarom van belang om de verhuisplicht van de Participatiewet aan de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM te toetsen.

⁵⁷ EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82 (*Johnston/Ierland*); EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).

⁵⁸ EHRM 26 mei 1994, nr. 16969/90 (*Keegan/Ierland*); EHRM 10 januari 2008, nr. 35991/04 (*Kearns/Frankrijk*).

⁵⁹ EHRM 22 april 1997, nr. 21830/93 (*X, Y en Z/Verenigd Koninkrijk*)

5.3 Legaliteitstoets

Gelet op de vorige paragraaf, kan geconcludeerd worden dat er in beginsel sprake is van een inmenging door de verhuisplicht in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Hierna dient te worden getoetst of de inmenging is voorzien bij de wet. Dit houdt in dat de bepaling die voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt, in een wet in materiële zin moet zijn neergelegd.⁶⁰ Daarbij moet de bepaling die voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt toegankelijk en voorzienbaar zijn voor de burger.⁶¹ Daarnaast moet de bepaling die voor de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd zijn. Wanneer dit het geval is, hangt af van de omstandigheden van het geval.⁶²

De verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet is een wet in formele zin⁶³, aangezien de participatiewet is vastgesteld door de regering en Staten-Generaal. Daarbij is de verhuisplicht geregeld in een algemeen verbindend voorschrift en daarmee in een wet in materiële zin. Hiermee is voldaan aan het vereiste dat de bepalingen die een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven veroorzaakt, zijn grondslag moet vinden in een wet in materiële zin.

De verhuisplicht is toegankelijk en voorzienbaar voor burgers, aangezien de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet bekendgemaakt is in het Staatsblad⁶⁴. Deze manier van bekendmaken/publicatie is voor iedereen toegankelijk, waardoor de bepalingen die zorgt voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven toegankelijk en voorzienbaar is voor burgers.

Daarnaast moet de bepaling die voor de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd zijn. Wanneer dit het geval is, hangt af van de omstandigheden van het geval.⁶⁵ In deze scriptie is al eerder besproken dat het college van B & W bij het opleggen van de verhuisplicht de basale voorwaarden van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet moet toetsen en daarbij ook rekening met houden met de omstandigheden van het geval. Zo noemt de wetgever dat het college van B & W onder andere rekening moet houden met mogelijke gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezinsleven.⁶⁶ De basale voorwaarden van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet zijn duidelijk geformuleerd: het college van B & W moet zijn gebleken dat er voor de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid is voor het naar vermogen verkrijgen, aanvaarden of behouden van algemene geaccepteerde arbeid en kan op een andere (woon)plaats wel een arbeidsovereenkomst met een duur van tenminste één jaar krijgen met een netto beloning die tenminste gelijk is aan de bijstandsnorm die geldt voor de bijstandsgerechtigde. Dit wetsartikel is dus nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd.

Daarnaast moet apart gekeken worden naar de bijkomende eisen die de wetgever benoemd

⁶⁰ A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 123.

⁶¹ EHRM 26 april 1979, nr. 13166/87 (*Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*); EHRM 17 februari 2004, nr. 39748/98 (*Maestri/Italië*).

⁶² K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008, p. 197.

⁶³ Art. 81 Grondwet.

⁶⁴ *Staatsblad* 2014, 269, p. 3.

⁶⁵ K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008, p. 197.

⁶⁶ *Kamerstukken II* 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 57.

in een kamerstuk⁶⁷. Met betrekking tot de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zal gekeken worden naar de bijkomende eis dat het college van B & W bij het opleggen van de verhuisplicht rekening moet houden met mogelijke gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin. Wat de wetgever precies bedoelt met 'gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin' is niet duidelijk. De wetgever heeft hierover geen duidelijkheid gegeven in de kamerstukken van dossier 33 801. Daarbij is er nog geen jurisprudentie beschikbaar met betrekking tot de verhuisplicht en deze kwestie. Het is voor een bijstandsgerechtigde niet duidelijk welke gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin wel en welke niet mogen wijken voor de verhuisplicht. Zo zal het voor mevrouw Janssen⁶⁸ aan de hand van deze eisen niet duidelijk zijn of voor haar de mogelijkheid bestaat dat zij een verhuisplicht krijgt opgelegd. Kortom: deze eis van de verhuisplicht kan niet als nauwkeurig en voldoende precies worden gekwalificeerd. Hiermee is niet voldaan aan de legaliteitstoets.

5.4 Toetsing legitieme doelstelling

De derde eis die art. 8 lid 2 EVRM stelt aan de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven, is dat de inmenging een geoorloofd doel moet dienen. Zoals in paragraaf 4.4 van deze scriptie beschreven, zijn deze doestellingen gelet op art. 8 lid 2 EVRM, de volgende:

- de veiligheid van het land;
- de openbare veiligheid;
- het economisch welzijn van het land;
- de openbare orde;
- het voorkomen van strafbare feiten;
- de bescherming van de gezondheid;
- bescherming van de goede zeden;
- de bescherming van rechten en vrijheden van anderen.

De wetgever heeft ervoor gekozen om een verhuisplicht op te nemen in de Participatiewet aangezien het belangrijk is dat zoveel mogelijk mensen economisch en financieel onafhankelijk worden. Dit is van belang om de sociale voorzieningen in Nederland betaalbaar te houden, zowel nu als in de toekomst.⁶⁹ Aangezien het EHRM de doelstellingen van art. 8 lid 2 EVRM ruim uitlegt⁷⁰, sluit de doelstelling van de wetgever het beste aan bij de derde legitieme doelstelling: 'het economisch welzijn van het land'. De wetgever wil er namelijk voor zorgen dat het economisch welzijn van Nederland verbeterd door ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk mensen participeren in de Nederlandse samenleving. Daarbij acht de wetgever de verhuisplicht noodzakelijk voor de houdbaarheid en voor het behoud van de solidariteit van de burgers die voor het socialezekerheidsstelsel betalen.⁷¹ Bij de toetsing aan een legitieme doelstelling kan de verhuisplicht dus standhouden aangezien de verhuisplicht valt onder het doel 'het economisch welzijn van het land'.

⁶⁷ *Kamerstukken II* 2013/2014, 33 801, nr. 24, p. 57-58.

⁶⁸ Zie paragraaf 1.1 van deze scriptie.

⁶⁹ *Kamerstukken II*, 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 27 (MvT).

⁷⁰ A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 126.

⁷¹ *Kamerstukken II* 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 31 (MvT).

5.5 Toetsing 'noodzakelijk in democratische samenleving'

De laatste voorwaarde van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM houdt in dat de inmenging noodzakelijk is in een democratische samenleving. Het EHRM heeft in de arresten *Silver* en *Botta* uitgelegd dat de eis van noodzakelijkheid restrictief moet worden geïnterpreteerd. Deze visie heeft het EHRM uitgewerkt in het punt dat de eis van noodzakelijkheid meer omvat dan wenselijk, redelijk of aanvaardbaar en minder dan onmisbaar en absoluut noodzakelijk. Daarbij moet er een dringende sociale behoefte bestaan bij de inbreuk die proportioneel is aan het nagestreefde doel. Daarnaast heeft de overheid een beoordelingsmarge bij de noodzakelijkheid toets, waarbij gezocht moet worden naar proportionaliteit tussen de algemene belangen van de gemeenschap en de belangen van een individu. Tevens heeft het EHRM in het arrest *Vogt/Duitsland*⁷² bepaald dat de bepaling die voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven zorgt, waarborgen moet bevatten tegen willekeur en misbruik.

In de laatste voorwaarde van de beperkingsclausule dient dus geworden getoetst of een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven door de verhuisplicht van de Participatiewet noodzakelijk is in een democratische samenleving.

De verplichting voor een bijstandsgerechtigde om te verhuizen naar een andere (woon)plaats indien deze elders wel een arbeidsovereenkomst van tenminste één jaar kan aangaan met een netto beloning gelijk aan de bijstandsnorm, is volgens de wetgever noodzakelijk om de sociale voorzieningen in Nederland betaalbaar te maken. De wetgever wil dit bewerkstellingen door ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk mensen economisch en financieel onafhankelijk zijn.⁷³ Taalkundig gezien valt dit doel binnen de eis van noodzakelijkheid. De verhuisplicht is namelijk meer dan wenselijk of redelijk, aangezien het van belang is dat zoveel mogelijk mensen participeren in de samenleving waardoor zij economisch en financieel onafhankelijk worden, zodat de sociale voorzieningen in Nederland betaalbaar blijven. Daarbij acht de wetgever de verhuisplicht noodzakelijk voor de houdbaarheid en voor het behoud van de solidariteit van de burgers die voor het socialezekerheidsstelsel betalen.⁷⁴ Verder is er echter geen absolute noodzaak waardoor de verhuisplicht taalkundig als noodzakelijk gezien kan worden.

Daarnaast dient er dus een dringende sociale behoefte te bestaan bij de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Deze dringende sociale behoefte zal bij de verhuisplicht gezocht dienen te worden in de noodzakelijkheid om de sociale voorzieningen in Nederland betaalbaar te houden. Deze dringende sociale behoefte zal in veel gevallen ontbreken. Zo zal een dringende sociale behoefte niet aanwezig zijn wanneer iemand mantelzorger is voor een bejaarde vrouw waardoor deze vrouw nog zelfstandig kan wonen. Deze dringende sociale behoefte zal ontbreken, aangezien het ook van belang is dat deze bejaarde vrouw zo lang mogelijk zelfstandig kan wonen in verband met bezuinigingen in de zorg. Verder zal een dringende sociale behoefte ontbreken, aangezien hier – kort gezegd - geen miljoenen mee zullen worden bespaard. Zo zullen bijstandsgerechtigden zonder een (vak)diploma in de meeste gevallen ook geen baan kunnen vinden in Rotterdam als zij nu in Eindhoven wonen. In Rotterdam zullen genoeg bijstandsgerechtigden zijn zonder een (vak)diploma die ook geen baan kunnen vinden. De banen in Rotterdam zullen dan eerst door in Rotterdam en omstreken woonachtige bijstandsgerechtigden worden ingevuld, alvorens iemand de mogelijkheid krijgt om te verhuizen en aldaar een arbeidsovereenkomst voor tenminste één jaar kan aangaan. Dit voorgaande geldt ook voor de eis dat de overheid een

⁷² EHRM 26 september 1995, nr. 17851/91 (*Vogt/Duitsland*).

⁷³ *Kamerstukken II* 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 27 (MvT).

⁷⁴ *Kamerstukken II* 2013/2014, 33 801, nr. 3, p. 31 (MvT).

beoordelingsmarge heeft waarbij gezocht moet worden naar een balans tussen de algemene belangen van de gemeenschap en de belangen van de bijstandsgerechtigden. De belangen van de gemeenschap en de belangen van de bijstandsgerechtigden zijn disproportioneel, aangezien in sommige gevallen de gevolgen voor de familie- en het gezinsleven verder gaan dan het belang van de gemeenschap om er voor te zorgen deze bijstandsgerechtigde zijn of haar bijstandsuitkering kan beëindigen. De verhuisplicht van de Participatiewet is niet noodzakelijkheid in een democratische samenleving, aangezien er geen dringende sociale behoefte bestaat bij de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Tevens zijn de belangen van de gemeenschap en de belangen van de bijstandsgerechtigden disproportioneel.

Daarnaast zou de verhuisplicht waarborgen moeten bevatten tegen willekeur en misbruik, gelet op het Vogt/Duitsland-arrest.⁷⁵ In de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e van de Participatiewet ontbreken deze waarborgen echter. Ook op grond hiervan zou de verhuisplicht niet noodzakelijk zijn in een democratische samenleving.

5.6 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet zorgt voor een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Gelet op de definitie van de term familie- en gezinsleven van het EHRM, zullen er vele gevallen zijn waarin de verhuisplicht van de Participatiewet zorgt voor een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Daarnaast maakt art. 18 lid 4 sub e Participatiewet niet duidelijk welke gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin wel en welke niet gewenst zijn.

Met betrekking tot de legaliteitstoets kan worden gesteld dat de verhuisplicht van de Participatiewet voldoet aan het vereiste dat de bepalingen die voor inmenging zorgt in het recht op familie- en gezinsleven, te vinden is in een wet in materiële zin. Daarnaast is de verhuisplicht voldoende toegankelijk en voorzienbaar, aangezien de verhuisplicht bekendgemaakt is in het Staatsblad. De verhuisplicht heeft echter voldaan aan de legaliteitstoets aangezien de bepaling niet nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd is.

De verhuisplicht voldoet wel aan de eis dat de inmenging dient voor een legitiem doel. Dit legitiem doel is 'het economisch welzijn van het land'.

Met betrekking tot de toets of de verhuisplicht van de Participatiewet noodzakelijk is in een democratische samenleving, kan ten eerste gezegd worden dat taalkundig gezien de verhuisplicht noodzakelijk is. Daar houdt het echter bij op. Er bestaat namelijk geen dringende sociale behoefte bij de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM. Daarnaast bestaat er een disproportionaliteit tussen de belangen van de gemeenschap en de belangen van de bijstandsgerechtigden met betrekking tot de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Tevens bevat de verhuisplicht geen waarborgen tegen willekeur en misbruik.

Dit houdt in dat de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in beginsel zorgt voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Deze inmenging is echter geen legitieme inmenging gelet op de toetsing van de verhuisplicht aan de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM.

⁷⁵ EHRM 26 september 1995, nr. 17851/91 (Vogt/Duitsland).

HOOFDSTUK 6. CONCLUSIE

In de inleiding van deze scriptie is in paragraaf 1.5 de volgende probleemstelling gepresenteerd:

In hoeverre zorgt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM?

6.1 Conclusie deelvragen

In deze scriptie zijn vier deelvragen beantwoord om een antwoord te kunnen geven op de probleemstelling.

De eerst deelvraag luidt als volgt: *Wat houdt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in?* Deze deelvraag is beantwoord door te onderzoeken wat het wettelijk kader van de verhuisplicht is. Als eerste dient er gekeken te worden naar de eisen die neergelegd zijn in art. 18 lid 4 sub e Participatiewet. Hieruit blijkt dat er voor de bijstandsgerechtigde geen andere mogelijkheid meer dient te bestaan om algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, te aanvaarden of te behouden en de bijstandsgerechtigde elders wel een arbeidsovereenkomst met een duur van minimaal één jaar kan aangaan. Aan deze arbeidsovereenkomst dient een netto beloning aan zijn verbonden die minimaal gelijk is aan de voor de bijstandsgerechtigde bijstandsnorm. Daarnaast heeft de wetgever een aantal bijkomende eisen geformuleerd. Zo zal het college van B & W bij de toepassing van de verhuisplicht rekening moeten houden met de duur van de werkloosheid, met mogelijke gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezind, de tijdelijkheid van de arbeid en de kansen om aansluitend een vaste aanstelling of andere arbeid te krijgen en de aard van de arbeid. Verder blijkt uit art. 18 lid 4 Participatiewet dat het college van B & W de bijstandsuitkering van een bijstandsgerechtigde kan verlagen, indien deze bijstandsgerechtigde geen gevolg geeft aan de aan hem of haar opgelegde verhuisplicht. Gelet op art. 18 lid 9 Participatiewet is het college van B & W hiertoe enkel bevoegd indien de bestandsgerechtigde hier enig verwijt valt te maken. Tevens is ter beantwoording van deze deelvraag onderzocht waarom de wetgever er voor heeft gekozen om een verhuisplicht op te nemen in de Participatiewet. De wetgever heeft gekozen voor een verhuisplicht in de Participatiewet om ervoor te zorgen zoveel mogelijk mensen economisch en financieel onafhankelijk worden. Dit acht de wetgever noodzakelijk voor de betaalbaarheid van de sociale voorzieningen in Nederland. Daarnaast acht de wetgever een verhuisplicht van belang voor het behoud van de solidariteit van de burgers die voor het socialezekerheidsstelsel betalen.

De tweede deelvraag die is onderzocht in deze scriptie ter beantwoording van de probleemstelling luidt als volgt: *Wat houdt het recht op familie- en gezinsleven in gelet op art. 8 lid 1 EVRM?* Ter beantwoording van deze deelvraag is eerst uitgelegd dat het recht op familie- en gezinsleven een relatief en niet-notstandsfeest recht is. Dit betekent dat het recht op familie- en gezinsleven een recht is dat beperkt mag worden onder bepaalde omstandigheden. Verder is uitgelegd dat het EHRM onder het familie- en gezinsleven niet enkel het gezin dat voortvloeit uit een huwelijk verstaat, maar ook potentiële en geplande familie- en gezinsverbanden alsmede banden die meer sociaal dan biologisch van aard zijn. Daarnaast is in het Marcks/België arrest bepaald dat voor de toetsing aan het recht op familie- en gezinsleven elke bepaling vatbaar is die invloed kan uitoefenen op de normale ontplooiing van het familie- en gezinsleven.

De derde deelvraag die in deze scriptie is onderzocht luidt als volgt: *Op welke wijze mag er een legitieme inmenging worden gemaakt op het recht op familie- en gezinsleven ingevolge art. 8 lid 2 EVRM?* Ter beantwoording van deze deelvraag zijn de vier voorwaarden die uit art. 8 lid 2 EVRM voortvloeien besproken. Ten eerste dient er sprake te zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Het begrip inmenging dient eng te worden geïnterpreteerd. Ten tweede moet de inmenging zijn voorzien bij de wet. Dit houdt in dat de bepaling die zorgt voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven in een wet in materiële zin moet zijn neergelegd. Tevens betekent dit dat de inmenging toegankelijk en voorzienbaar moet zijn voor de burger en dat de inmenging nauwkeurig en voldoende precies dient te zijn geformuleerd. De derde voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM houdt in dat de inmenging een legitiem doel moet dienen. Deze legitieme doelen staan limitatief opgesomd in art. 8 lid 2 EVRM en worden ruim uitgelegd door het EHRM. De laatste voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM houdt in dat de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven noodzakelijk moet zijn in een democratische samenleving. Dit houdt in dat de inmenging restrictief moet worden geïnterpreteerd. Dit heeft het EHRM zodanig uitgelegd dat taalkundig gezien de eis van noodzakelijkheid meer omvat als wenselijk of redelijk, maar minder dan onmisbaar of absoluut noodzakelijk. Daarnaast dient een dringende sociale behoefte te bestaan bij de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Tevens dient er een juiste balans te zijn tussen de algemene belangen van de gemeenschap en de belangen van de individu, waarnaast het EHRM heeft besloten dat de maatregel die voor inmenging zorgt, waarborgen moet bevatten tegen willekeur en misbruik.

De vierde deelvraag van de probleemstelling luidt als volgt: *Zou er sprake kunnen zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM gelet op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet? Zo ja, mag de verhuisplicht een legitieme inmenging maken in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM op grond van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM?* Bij de beantwoording van deze deelvraag is gebruik gemaakt van de antwoorden op deelvraag één tot en met drie. Deze antwoorden zijn namelijk gecombineerd waardoor er eigenlijk al in de vierde deelvraag een antwoord wordt gegeven op de probleemstelling. Zo is de verhuisplicht van de Participatiewet in veel gevallen in strijd met het recht op familie- en gezinsleven aangezien onder het familie- en gezinsleven ook potentiële en geplande familie- en gezinsverbanden vallen, als ook banden die meer sociaal dan biologisch van aard zijn. Nu het EHRM in het Marcks/België arrest heeft bepaald dat voor de toetsing aan het recht op familie- en gezinsleven elke bepaling vatbaar is die invloed kan uitoefenen op de normale ontplooiing van het familie- en gezinsleven, is de kans groot dat de verhuisplicht zorgt voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Vooral omdat in veel gevallen de verhuisplicht niet enkel de bijstandsgerechtigde zal raken, maar ook de schoolgaande kinderen, de eventuele partner en (hulpbehoevende) familieleden.

Hierna is onderzocht of de verhuisplicht van de Participatiewet bij een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven voldoet aan de legaliteitstoets. Hierbij is geconcludeerd dat dit niet het geval is. De verhuisplicht voldoet wel aan de eerste twee vereisten van de legaliteitstoets maar slaagt er niet in om te voldoen aan de derde eis. De verhuisplicht is wel geregeld in wet in materiële zin en toegankelijk en voorzienbaar voor burgers, maar is niet nauwkeurig en voldoende precies geformuleerd. De basale voorwaarden van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet zijn duidelijk geformuleerd, maar de bijkomende eis dat het college van B & W rekening dient te houden met 'gevolgen voor het sociaal netwerk en het gezin' is niet duidelijk.

Hierna is onderzocht of de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven door de verhuisplicht van de Participatiewet een geoorloofd doel dient. Hierbij is geconcludeerd dat deze inmenging dient voor het economisch welzijn van het land en de verhuisplicht dus een geoorloofd doel dient.

Vervolgens is de verhuisplicht van de Participatiewet getoetst aan de laatste voorwaarde van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM: de inmenging dient noodzakelijk te zijn in een democratische samenleving. Taalkundig gezien is de verhuisplicht van de Participatiewet noodzakelijk, aangezien de verhuisplicht meer dan wenselijk of redelijk is doordat het van belang is dat zoveel mogelijk mensen participeren in de samenleving. Hierdoor worden zoveel mogelijk mensen economisch en financieel onafhankelijk, zodat de sociale voorzieningen in Nederland betaalbaar blijven. Verder is er echter geen absolute noodzaak waardoor de verhuisplicht taalkundig als noodzakelijk gezien kan worden. Tevens dient er een dringende sociale behoefte te bestaan bij de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven. Deze dringende sociale behoefte zal in de meeste gevallen ontbreken. Tevens zijn de belangen die de gemeenschap heeft bij de verhuizing en de belangen die de bijstandsgerechtigde heeft met betrekking tot de normale ontplooiing van zijn of haar familie- en gezinsleven disproportioneel. Daarnaast zou de verhuisplicht waarborgen moeten vatten om willekeur en misbruik tegen te gaan. Dit is echter niet het geval. Op grond van het voorgaande is de verhuisplicht van de Participatiewet niet noodzakelijk in een democratische samenleving.

6.2 Algehele conclusie

Gelet op het voorgaande kan de probleemstelling 'In hoeverre zorgt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM?' als volgt worden beantwoord. In beginsel is de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet strijdig met het recht op familie- en gezinsleven, gelet op art. 8 lid 1 EVRM en bijbehorende jurisprudentie. Deze inmenging is echter geen legitieme inmenging gelet op de toetsing van de verhuisplicht van de Participatiewet aan de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM.

Ten eerste voldoet de verhuisplicht niet aan de legaliteitstoets, aangezien de bepaling niet als nauwkeurig en voldoende duidelijk aan te merken. Aan de overige vereisten van de legaliteitstoets is echter wel voldaan. Dit doet echter niets af aan het feit dat de bepaling niet nauwkeurig en voldoende duidelijk is geformuleerd, waardoor de verhuisplicht niet voldoet aan de legaliteitstoets.

De verhuisplicht voldoet wel aan het vereiste dat de inmenging in het recht op familie- en gezinsleven een geoorloofd doel dient.

De verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e van de Participatiewet voldoet niet aan de laatste voorwaarde van art. 8 lid 2 EVRM. De inmenging in het recht op familie- en gezinsleven is namelijk niet noodzakelijk in een democratische samenleving. Taalkundig gezien valt de verhuisplicht hier wel onder, maar er ontbreekt een dringende sociale behoefte. Tevens is er geen juiste balans tussen de belangen van de gemeenschap en de belangen van de bijstandsgerechtigden. Daarnaast ontbreken er waarborgen die willekeur misbruik moeten tegen gaan.

LITERATUURLIJST

Boeken

Bellekom & Heringa & Van der Velde & Verhey

T.H. Bellekom & A.W. Heringa & J. van der Velde & L.F.M. Verhey, *Compendium. Staatsrecht*, Deventer: Kluwer 2007.

Blackburn & Polakiewicz 2001

R. Blackburn & J. Polakiewicz, *fundamental rights in Europe*, Oxford: Oxford university press 2001.

Brems & Ouald-Chaib & Smet & Timmer 2012

E. Brems & S. Ouald-Chaib & S. Smet & A. Timmer, *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Rechtspraak & Commentaar*, Den Haag: SDU uitgevers 2012.

Harris & O'Boyle & Bates & Buckley

D.J. Harris & M. O'Boyle & E.P. Bates & C.M. Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford: Oxford University Press 2009.

Harteveld & Hielkema & Keulen & Krabbe 2004

A.E. Harteveld & J. Hielkema & B.F. Keulen & H.G.M. Krabbe, *Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2004.

Henrard 2008

K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Jayawickrama 2002

N. Jayawickrama, *The judicial application of human rights law. National, regional and international jurisprudence*, Cambridge: Cambridge University Press 2002.

Nieuwenhuis & Hins 2011

A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011.

Vande Lanotte & Haeck 2004

J. Vande Lanotte & Y. Haeck, *handboek EVRM deel 2, artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen – Oxford: Intersentia 2004.

Vande Lanotte & Haeck 2005

J. Vande Lanotte & Y. Haeck, *handboek EVRM deel 1, algemene beginselen*, Antwerpen – Oxford: Intersentia 2005.

Wetten en verdragen

Participatiewet

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Blad van publicatie

Staatsblad 2014, 269.

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3.

Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 12.

Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24.

Jurisprudentie

EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 26 april 1979, nr. 13166/87 (*Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).

EHRM 25 maart 1983, nr. 5947/72 (*Silver/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 2 augustus 1984, nr. 8691/79 (*Malone/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82 (*Johnston/Ierland*).

EHRM 26 mei 1994, nr. 16969/90 (*Keegan/Ierland*).

EHRM 26 september 1995, nr. 17851/91 (*Vogt /Duitsland*).

EHRM 22 april 1997, nr. 21830/93 (*X, Y en Z/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 24 februari 1998, nr. 21439/93 (*Botta/Italië*).

EHRM 17 februari 2004, nr. 39748/98 (*Maestri/Italië*).

EHRM 10 januari 2008, nr. 35991/04 (*Kearns /Frankrijk*)

Inleiding

Op het moment dat ik op zoek moest gaan naar een onderwerp van mijn scriptie, was ik al druk bezig met het zoeken naar een onderwerp. Ik keek vaak op juridische websites en blogs. Daarnaast lees ik iedere maand trouw de *Ars Aequi*. In dit maandblad las ik een heel klein stukje waar werd gesproken over de Participatiewet en enkele hieruit vloeiende verplichtingen. Hier werd ook de verhuisplicht benoemd. Zonder verdere informatie over de verhuisplicht klonk deze erg vergaand in mijn oren. Hierdoor ben ik op het idee gekomen om een onderzoek te doen naar de verhuisplicht van de Participatiewet.

Aangezien de verhuisplicht van de Participatiewet pas op 1 januari 2015 in werking is getreden, was er nog geen literatuur beschikbaar met betrekking tot dit onderwerp. Het was voor mij daarom duidelijk dat ik zelf onderzoek moest gaan doen in de parlementaire stukken die tot deze bepaling hebben geleid. Ik heb gebruik gemaakt van de website www.officielebekendmakingen.nl. Er zijn daarnaast een hoop andere websites van bijvoorbeeld gemeenten die uitleggen wat de verhuisplicht inhoudt. Van deze websites heb ik geen gebruik gemaakt, aangezien ik het voor mijn onderzoek beter vind dat ik gebruik maak van de directe bron. Op de website www.officielebekendmakingen.nl heb ik dossier 33 801 gevonden waarin. In dit dossier heb ik alle parlementaire stukken kunnen vinden die betrekking hebben op de Participatiewet en dus ook op de verhuisplicht.

Ik heb alle parlementaire stukken van dossier 33 801 gelezen en daarbij kwam ik ook een amendement van SP Tweede Kamerlid Karabulut tegen. Karabulut stelde voor om de verhuisplicht geheel uit de Participatiewet weg te laten, omdat deze verhuisplicht wel eens voor een inbreuk op het privé- en gezinsleven zou kunnen zorgen. Karabulut stelt dat vooral in het geval van gezinnen deze verplichting niet enkel betrekking heeft op de uitkeringsgerechtigde, maar ook op een eventuele partner en kinderen.⁷⁶ Dit vond ik een interessant standpunt en dit wilde ik graag onderzoeken voor mijn scriptie. Ik heb daarom de volgende hoofdvraag opgesteld om te onderzoeken voor mijn scriptie:

In hoeverre zorgt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet voor inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 EVRM?

Vervolgens heb ik mij ingelezen in het recht op familie- en gezinsleven en heb ik ter beantwoording van de hoofdvraag de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Wat houdt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in?
2. Wat houdt het recht op familie- en gezinsleven in gelet op art. 8 lid 1 EVRM?
3. Op welke wijze mag er een legitieme inmenging worden gemaakt in het recht op familie- en gezinsleven ingevolge art. 8 lid 2 EVRM?
4. Zou er sprake kunnen zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM gelet op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet? Zo ja, mag de verhuisplicht een legitieme inmenging maken in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM op grond van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM?

⁷⁶ Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 12, p. 1.

Aanvankelijk wilde ik nog een deelvraag hieraan toevoegen waarin ik een rechtsvergelijkend onderzoek zou doen. Ik wilde graag onderzoeken welke verplichtingen bijstandsgerechtigden in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland hadden met betrekking tot hun uitkering. Op deze manier wilde ik kijken in hoeverre Nederland misschien zou doorslaan met de verhuisplicht. In een gesprek met mevrouw Huiskes heeft zij mij duidelijk gemaakt dat deze deelvraag mijn onderzoek erg omvangrijk zou maken en dat ik deze deelvraag beter onbeantwoord kon laten. Daarbij gaf mevrouw Huiskes aan dat ik dan ook zou moeten onderzoeken wat de hoogte is van de bijstandsuitkeringen in die landen. Daar had ik zelf nog niet aan gedacht en ik zal dit meenemen als ik in een volgende scriptie wel een rechtsvergelijkend onderzoek ga uitvoeren.

In de volgende paragrafen van dit onderzoeksverslag zal ik uiteenzetten hoe ik iedere deelvraag heb onderzocht, welke bronnen ik hiervoor heb gebruikt en waarom ik voor deze bronnen heb gekozen.

Deelvraag 1: Wat houdt de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet in?

Met betrekking tot de eerste deelvraag heb ik gebruik gemaakt van de informatie die ik heb vergaard uit de parlementaire stukken van dossier 33 801. Ik heb voornamelijk gebruik gemaakt van de volgende twee parlementaire stukken:

- Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 3.
- Kamerstukken II 2013/2014, 33 801, nr. 24.

Ik heb van de memorie van toelichting gebruik gemaakt, omdat daar veel informatie in stond met betrekking tot het doel van de verhuisplicht. Daarnaast vond ik in kamerstuk nummer 24 van dit dossier informatie met betrekking tot de interpretatie van de verhuisplicht. Ik heb ervoor gekozen om gebruik te maken van deze kamerstukken, omdat dit betrouwbare informatiebronnen zijn. Zij zijn namelijk afkomstig van een officiële website van de overheid.

Zoals ik ook al in de inleiding heb vermeld, heb ik deze kamerstukken gezocht op de website www.officiëlebekendmakingen.nl.

Aanvankelijk wilde ik in deze deelvraag de totstandkoming van de verhuisplicht in kaart brengen. Hier heb ik uiteindelijk van af gezien, aangezien de omvang van mijn scriptie te groot zou worden en tevens omdat deze informatie niet direct een bijdrage levert aan de beantwoording van de hoofdvraag. Zou ik de totstandkoming van de verhuisplicht wel in kaart hebben gebracht, dan zou ik ook gebruik hebben moeten maken van de overige kamerstukken van dossier 33 801.

Deelvraag 2: Wat houdt het recht op familie- en gezinsleven in gelet op art. 8 lid 1 EVRM?

Om een antwoord te kunnen geven op de tweede deelvraag, ben ik de Universiteit Bibliotheek van de Universiteit in Maastricht opzoek gegaan naar bronnen die betrekking hebben op het recht op familie- en gezinsleven en art. 8 lid 1 EVRM. Ik heb deze bronnen gezocht door verschillende begrippen in de online catalogus in te typen. Op deze manier heb ik de boeken die voldeden aan mijn zoekcriteria opgezocht en bekeken of er bruikbare

informatie in stond. Voor de beantwoording van de tweede deelvraag heb ik de volgende boeken gebruikt:

- E. Brems & S. Ouald-Chaib & S. Smet & A. Timmer, *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Rechtspraak & Commentaar*, Den Haag: SDU uitgevers 2012.
- J. Vande Lanotte & Y. Haeck, *handboek EVRM. Deel 1, algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005.
- J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004.
- D.J. Harris & M. O'Boyle & E.P. Bates & C.M. Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford: Oxford University Press 2009.
- T.H. Bellekom & A.W. Heringa & J. van der Velde & L.F.M. Verhey, *Compendium. Staatsrecht*, Deventer: Kluwer 2007.

Ik heb van het deze boeken gebruik gemaakt, aangezien deze auteurs in mijn ogen betrouwbaar zijn. Zo was E. Brems bijvoorbeeld een hoogleraar mensenrechten en is deze auteur onder andere opgeleid op Harvard Law School. Daarnaast is bijvoorbeeld J. Vande Lanotte buitengewoon hoogleraar Grondwettelijk recht en Mensenrechten aan de Universiteit in Gent. Daarnaast staan deze boeken in de Universiteits Bibliotheek staan. Als dit onbetrouwbare bronnen waren, zouden deze boeken niet opgenomen zijn in deze bibliotheek.

Verder heb ik gebruik gemaakt van de volgende jurisprudentie ter beantwoording van deze deelvraag:

- EHRM 14 juni 1979, nr. 6833/74 (*Marckx/België*).
- EHRM 22 april 1997, nr. 21830/93 (*X, Y en Z/Verenigd Koninkrijk*).
- EHRM 10 januari 2008, nr. 35991/04 (*Kearns /Frankrijk*).
- EHRM 26 mei 1994, nr. 16969/90 (*Keegan/Ierland*).
- EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82 (*Johnston/Ierland*).

Deze jurisprudentie heb ik gevonden in de meeste boeken die ik heb bestudeerd ten behoeve van deze deelvraag. Ik heb deze jurisprudentie hierna opgezocht en zelf verwerkt. Ik weet dat deze bronnen betrouwbaar zijn, aangezien het EHRM het orgaan is dat zich uitspreekt over kwesties met betrekking tot het EVRM. Verder heb ik voor deze jurisprudentie gekozen, aangezien dit doorslaggevende arresten zijn gelet op de vermeldingen in de literatuur.

Deelvraag 3: Op welke wijze mag er een legitieme inmenging worden gemaakt in het recht op familie- en gezinsleven ingevolge art. 8 lid 2 EVRM?

Om de derde deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik ongeveer dezelfde zoekacties ondernomen als ik heb gedaan om deelvraag 2 te kunnen beantwoorden. Zo heb ik dezelfde zoektocht in de Universiteits Bibliotheek van de Universiteit in Maastricht doorlopen.

Ter beantwoording van de derde deelvraag heb ik gebruik gemaakt van de volgende boeken:

- E. Brems & S. Ouald-Chaib & S. Smet & A. Timmer, *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Rechtspraak & Commentaar*, Den Haag: SDU uitgevers 2012.

- J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2005.
- J. van de Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2 Artikelsgewijs commentaar*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2004.
- N. Jayawickrama, *The judicial application of human rights law. National, regional and international jurisprudence*, Cambridge: Cambridge University Press 2002.
- A. Nieuwenhuis & A. Hins, *Hoofdstukken grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011.
- K. Henrard, *Mensenrechten vanuit internationaal en nationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.
- A.E. Hartevelt & J. Hielkema & B.F. Keulen & H.G.M. Krabbe, *Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2004.

Net zoals bij de boeken die ik heb gebruikt voor de beantwoording van deelvraag 2, heb ik voor deze boeken gekozen aangezien deze auteurs betrouwbaar zijn. Daarbij wil ik wel uitleggen waarom ik heb gekozen om het boek 'Het EVRM en het Nederlandse strafprocesrecht' te gebruiken. Aan de titel van het boek te zien zou je denken dat dit niet thuishoort bij mijn scriptie. Ik ben dit boek echter tegengekomen in de Universiteits Bibliotheek van de Universiteit in Maastricht. Ik heb hier doorheen gebladerd en ben tot de conclusie gekomen dat hier bruikbare informatie in staat met betrekking tot de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM. Dit was een algemeen gedeelte dat niet expliciet betrekking had op het strafprocesrecht. Ik heb er daarom voor gekozen om dit boek te gebruiken.

Verder heb ik voor de beantwoording van deelvraag 3 de volgende jurisprudentie gebruikt:

- EHRM 26 april 1979, nr. 13166/87 (*Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*).
- EHRM 17 februari 2004, nr. 39748/98 (*Maestri/Italië*).
- EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*).
- EHRM 25 maart 1983, nr. 5947/72 (*Silver/Verenigd Koninkrijk*).
- EHRM 24 februari 1998, nr. 21439/93 (*Botta/Italië*).
- EHRM 26 september 1995, nr. 17851/91 (*Vogt /Duitsland*).

Deze jurisprudentie heb ik gevonden in de meeste boeken die ik heb bestudeerd ten behoeve van deze deelvraag. Ik heb deze jurisprudentie hierna opgezocht en zelf verwerkt. Ik weet dat deze bronnen betrouwbaar zijn, aangezien het EHRM het orgaan is dat zich uitspreekt over kwesties met betrekking tot het EVRM. Verder heb ik voor deze jurisprudentie gekozen, aangezien dit doorslaggevende arresten zijn gelet op de vermeldingen in de literatuur.

Deelvraag 4: Zou er sprake kunnen zijn van een inmenging in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM gelet op de verhuisplicht van art. 18 lid 4 sub e Participatiewet? Zo ja, mag de verhuisplicht een legitieme inmenging maken in het recht op familie- en gezinsleven van art. 8 lid 1 EVRM op grond van de beperkingsclausule van art. 8 lid 2 EVRM?

Bij de beantwoording van deelvraag 4 heb ik gebruik gemaakt van de bronnen die ik heb gebruikt ter beantwoording van deelvraag 1 tot en met 3. Ik heb de in deelvraag 1 tot en met 3 vergaarde informatie op een zodanige wijze gebruikt dat ik een antwoord heb kunnen geven op deelvraag 4.

Conclusie

Ik heb van dit onderzoek zelf veel geleerd. Een belangrijk punt dat ik mee kan nemen naar een volgende scriptie, is dat ik goed in de gaten moet houden dat ik er voor zorg dat mijn scriptie niet te groot wordt wat betreft de omvang, maar dat toch alle relevante informatie wordt vermeld. Ik heb dat bij deze scriptie toegepast doordat ik de deelvraag met betrekking tot het rechtsvergelijkend onderzoek heb geschrapt. Daarnaast heb ik ook de totstandkoming van de verhuisplicht niet behandeld in mijn scriptie, ondanks dat dit eerst wel mijn intentie was. Ik heb hiertoe zelf beslist, aangezien dit geen directe bijdrage zou leveren aan de beantwoording van de probleemstelling.